

เครื่องแต่งตัวศพพระและนางของละครว่า

(พ.ศ. 2325-พ.ศ. 2539)

นาย เนาวรัตน์ เทพศิริ

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชานาฏยศิลป์

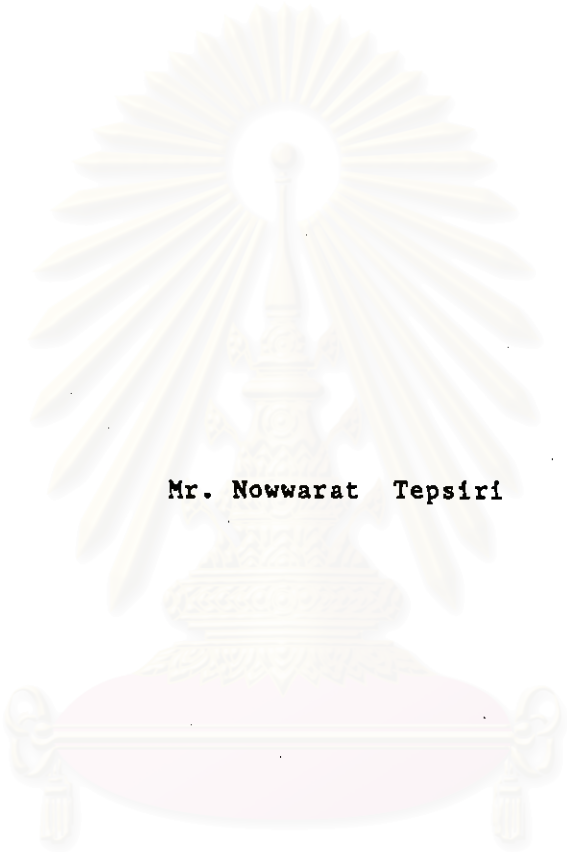
บัณฑิตวิทยาลัย จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2539

ISBN : 974-635-579-1

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

MALE AND FEMALE STANDARD COSTUME
OF THAI CLASSICAL DANCE-DRAMA (1782-1996)

Mr. Nowwarat Tepsiri

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts

Department of Thai Dance

Graduate School

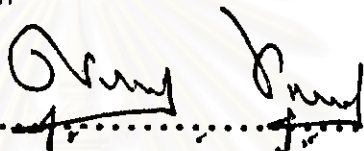
Chulalongkorn University

Academic Year 1996

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เครื่องแต่งตัวศพพระและนางของละครว่า (พ.ศ.2325-พ.ศ.:2539)
โดย นาย เนาวรัตน์ เทพศิริ
ภาควิชา นาฏยศิลป์
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.สรพล วิรุฬห์รักษ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

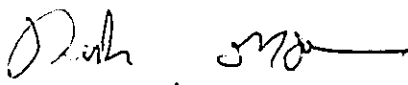
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ มสดี หลิมสกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ จักรพันธ์ โปษะกฤต)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรสนอง วงษ์สิงห์ทอง)

..... กรรมการ
(อาจารย์ พนิตา สิทธิวรรณ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

เนาวรัตน์ เทพศิริ : เครื่องแต่งตัวชคพระและนางของละครรำ (พ.ศ.2325-พ.ศ.2539)
(MALE AND FEMALE STANDARD COSTUME OF THAI CLASSICAL DANCE-DRAMA:1782-
1996) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.สุพล วิรุฬห์รักษ์, อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.จักรพันธ์ โปษยกฤต
หน้า. ISBN 974-635-579-1.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะทำการศึกษา การเปลี่ยนแปลงของเครื่องแต่งตัวชคพระและนางของละครรำ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เริ่มตั้งแต่ตั้งกรุงในสมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงปีที่ 50 ในสมัยรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2325-พ.ศ.2539) โดยใช้กระบวนการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบ จากข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ วรรณคดีบทละคร งานศิลปกรรม และภาพถ่าย ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งด้านการสร้างและการแต่งเครื่องแต่งตัวละคร ทั้งนี้ในการเปรียบเทียบด้านความงาม ได้ใช้หลักสุนทรียศาสตร์ของศิลปะไทย เป็นแนวทางในการพิจารณาเปรียบเทียบ

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า เครื่องแต่งตัวชคพระและนางนั้นต่างมี "รูปแบบ" ที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละชคมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งยังคงยึดถือเป็น "แบบฉบับ" มาจนทุกวันนี้ แม้จะมีการเพิ่มเติมและเปลี่ยนแปลงไปบ้างในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและตอนกลาง ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนเล็กน้อยในรายละเอียด แต่ในที่สุดก็กลับไปใช้ใน "รูปแบบ" เดิม ดังนั้นสิ่งที่เห็นได้ในการเปลี่ยนแปลงจึงไม่ได้อยู่ที่ "รูปแบบ" หากแต่อยู่ที่ "รูปร่าง" และ "รายละเอียด" รวมทั้ง "ความงาม" ที่เกิดจากการสร้างและการแต่งที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม

ความแตกต่างในด้านการสร้างชิ้นส่วน เครื่องแต่งตัวที่เป็นผ้าปักพบว่า ในปัจจุบันมีขนาดเล็ก แคบสั้น และหนากว่าในอดีต ทำให้มีผลกระทบต่อสัดส่วนในการแต่ง ส่วนในด้านการสร้างเครื่องประดับพบว่า มีการลดรายละเอียดลงจากเดิมมาก จนบางชิ้นบางอย่างเหลือเพียงรูปร่างลักษณะโดยรวมเท่านั้น ส่วนความแตกต่างในด้านการแต่งพบว่า การแต่งในปัจจุบันส่วนใหญ่จะมีลักษณะตรงข้ามกับการแต่งในอดีต

สำหรับผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านการสร้างและการแต่งนั้น ได้ข้อสรุปว่า นอกจาก "วัสดุ" จะเปลี่ยนแปลงแล้ว "ความรู้ด้านศิลปะไทย" ของกลุ่มช่างผู้สร้างและผู้ทำหน้าที่แต่ง ก็เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การสร้างและการแต่งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ดังนั้นจึงควรมีการพัฒนาในส่วนความรู้ด้านศิลปะไทยของช่างเหล่านั้นให้ดีขึ้น เพื่อจะได้สร้างสรรค์แต่งผลงานที่มีคุณค่าทางศิลปะดั้งเดิม

ภาควิชา ..... นาฏยศิลป์
สาขาวิชา ..... นาฏยศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2539

ลายมือชื่อนิสิต ..... เทพศิริ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

##C 780114 : MAJOR THAI DANCE

KEY WORD:

MALE / FEMALE / STANDARD COSTUME / THAI CLASSICAL DANCE-DRAMA

NOWWARAT TEPSIRI : MALE AND FEMALE STANDARD COSTUME OF THAI CLASSICAL DANCE-DRAMA(1782-1996). THESIS ADVISOR : ASSO.PROF.SURAPONE VIRULRAK, Ph.D. THESIS COADVISOR : ARCHAN CHAKRABHAND POSAYAKRIT

290 pp. ISBN 974- 635-579-1.

This thesis aims at studying the change of male and female costumes of dance-drama between 1782-1996. It is a comparative study based upon historical documents, literature, plays, paintings and photographs including the interview with persons involving in making costumes. Thai aesthetic principles are the basis for comparison.

The research finds that the costumes had a particular style of the period since the late Ayudhaya. They are still remain as their traditional pattern until today. The alteration during the early Bangkok period was only minor. Finally, the former pattern was revived but the details are slightly different in form, details and its aesthetic quality.

The different of the parts of costumes is seen in the size of the embroidered clothes which are generally smaller, thicker. This affect is overall appearance. The decorative pieces are less detailing. The dress technique has a different sequence from former day.

The change in costume making and dress technique may be derived from the new materials, handicraft quality and the craftsmans' knowledge in thai arts. Thus, these people should be developed in their knowledge and skill in order to produce artistic quality of their theater costume.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา..... นาฏยศิลป์.....

สาขาวิชา..... นาฏยศิลป์ไทย.....

ปีการศึกษา..... 2539.....

ลายมือชื่อนิสิต..... *ไมตรีมาภาพศิริ*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *[Signature]*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... *[Signature]*.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้สำเร็จลงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.สรพล วิรุฬห์รักษ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งท่านได้ให้คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับโครงร่างวิทยานิพนธ์ และได้กรุณาตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง พร้อมกันนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ จักรพันธ์ โปษยกฤต อาจารย์ที่ปรึกษารวม ที่กรุณาให้ความ trợต่างๆ ทั่วไป พร้อมทั้งแนะนำในการสัมภาษณ์ผู้สร้างเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับของละคร ตลอดจนเอื้อเฟื้อภาพถ่าย ที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ในการนี้ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ณลลิต หลิมสกล ผศ.ดร.พรสนอง วงษ์สิงห์ทอง อาจารย์พนิดา สิทธิวรรณ ที่กรุณาให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการเขียนงานวิจัยฉบับนี้ พร้อมกันนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์ในด้านการศึกษาข้อมูลต่างๆ และเอื้อเฟื้อการถ่ายภาพชิ้นส่วนเครื่องแต่งตัวละครโบราณ ได้แก่ อาจารย์เฉลย ศุขะวนิช อาจารย์จำเรียง พงษ์ประดับ อาจารย์สุวรรณี ชลานเคราะห์ อาจารย์ราชพ โพธิเวส อาจารย์นิตยา จามรมาน อาจารย์อมรา กล้าเจริญ อาจารย์ไพฑูรย์ เข้มแข็ง อาจารย์ประเมษฐ์ วัฒนะชัย อาจารย์สัพพัญญู นาคเสน คุณคาบทิพย์ แก้วดวงใหญ่ คุณสำเนียง ผดุงศิลป์ คุณสรัดนา เตียวพิเศษ(บ้านเครื่องไทยศิริ) คุณชนานันท์ ช่างเรียน(บ้านเครื่องสองศิลป์) คุณมาลี กวางทอง(บ้านเครื่องมาลีศิลป์) และคุณสุนันทา คฤหเดช(ช่างปัก) รวมทั้งเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ และพิพิธภัณฑสถาน นครศรีธรรมราช

ท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ มารดา และญาติมิตรที่สนับสนุนและให้กำลังใจเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยในด้านต่างๆทุกท่าน ที่มีโอกาสวางนามไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ

บทที่

1. บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
สมมติฐานของการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	5
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	6
วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2. วิวัฒนาการของเครื่องแต่งตัวชุดพระและนาง.....	8
ที่มาของเครื่องแต่งตัวละคร.....	8
ที่มาและความหมายของคำว่า ยืนเครื่อง.....	9
ลักษณะเครื่องแต่งตัวยืนเครื่องในสมัยอยุธยาตอนต้น.....	10
การเปรียบเทียบเครื่องแต่งตัวยืนเครื่องกับเครื่องต้นสมัยอยุธยาตอนต้น.....	13
ลักษณะเครื่องแต่งตัวยืนเครื่องในสมัยอยุธยาตอนกลาง.....	15
การเปรียบเทียบเครื่องแต่งตัวยืนเครื่องกับเครื่องต้นสมัยอยุธยาตอนกลาง.....	16
ลักษณะเครื่องแต่งตัวยืนเครื่องในสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	18

สารบัญ (ต่อ)	หน้า
การเปรียบเทียบเครื่องแต่งตัวยีนเครื่องกับเครื่องต้นสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	23
การเปรียบเทียบวัตถุประสงคในการแต่งเครื่องต้นและเครื่องแต่งตัวยีนเครื่อง..	26
การสันนิษฐานเกี่ยวกับเครื่องแต่งตัวยีนเครื่องในสมัยอยุธยาตอนปลาย.....	27
เครื่องแต่งตัวชดพระและนางในสมัยรัตนโกสินทร์.....	31
สมัยรัชกาลที่ 1	31
สมัยรัชกาลที่ 2	43
สมัยรัชกาลที่ 3	51
สมัยรัชกาลที่ 4	54
สมัยรัชกาลที่ 5	61
สมัยรัชกาลที่ 6	80
สมัยรัชกาลที่ 7	99
สมัยรัชกาลที่ 8	100
สมัยรัชกาลที่ 9	100
สรุปบทที่ 2	105
3. การเปรียบเทียบการแต่ง เครื่องแต่งตัวชดพระและนาง ในอดีตกับปัจจุบัน.....	111
ขั้นตอนการแต่งชดพระ.....	111
การนุ่งสนับเพลา.....	112
การนุ่งผ้าพอก.....	114
การนุ่งผ้าแบบตีมักจับโจงไว้ทางหงส์.....	116
การใส่ รัดสะเอว หอยช้าง หอยหนา.....	119
การใส่เสื้อละครของตัวพระ.....	121
การตั้งอินทร์ชนู.....	122
การใส่กรองคอ และการติดกนกปลายแขน....	124
ขั้นตอนการแต่งชดนาง.....	125
การหมยผ้า.....	125
การหมยสไบชายเดี่ยว.....	126

สารบัญ (ต่อ)

ขั้นตอนการแต่งชคนาง.....	125
การหมผา.....	125
การหมสไบชายเดี่ยว.....	126
การหมสไบสองชาย.....	128
การหมผ้าหมนางผืนใหญ่.....	129
การนุ่งผ้าจีบหน้านางชายพกเดี่ยว.....	133
การใส่เครื่องประดับกาย.....	136
การใส่เครื่องประดับศีรษะ.....	139
สรุปบทที่ 3	140
4. บทสรุปเชิงวิเคราะห์ บัณฑิตแห่งการเปลี่ยนแปลงในเครื่องแต่งตัวละคร.....	152
บัณฑิตที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ... ..	156
บัณฑิตที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการสร้าง... ..	158
บัณฑิตที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการแต่ง... ..	161
รายการอ้างอิง.....	162
ภาคผนวก.....	165
ประวัติผู้เขียน.....	184

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย